

VJEKOSLAVA JURDANA

**TEMATIKA MORA U TRI ROMANA HRVATSKE
KNJIŽEVNOSTI: ZAČUĐENI SVATOVI EUGENA KUMIČIĆA,
POSljednji STIPANČIĆI VJENCESLAVA NOVAKA
I PUSTO OGNJIŠTE VIKTORA CARA EMINA***

Vjekoslava Jurdana
OŠ "Rikard Katalinić Jeretov"
HR 51410 Opatija

UDK: 821.163.42.09 KUMIČIĆ, E.
821.42.09 NOVAK, V.
821.163.42.09 CAR – EMIN, V.
Stručni članak
Ur.:2002-07-15

U radu se komparativnim pristupom analiziraju opisi i prisutnost mora u romanima trojice hrvatskih književnika: Eugena Kumičića (*Začudeni svatovi*), Vjenceslava Novaka (*Posljednji Stipančići*) i Viktora Cara Emina (*Pusto ognjište*).

More opisano u svim godišnjim dobima, jedrenjaci i njihovi brodolomi, likovi pomoraca, kapetana, ribara, u sva tri romana čine poveznicu – zajedničku nit u stvaranju ugođaja i prikazivanju likova i njihovih sudbina pa se o tom smislu tri odabrana romana mogu čitati i kao trilogija.

Na prijelazu 19. u 20. stoljeće prikazane su tri obitelji – tri sudbine na zajedničkoj pozornici sjevernoga Jadrana i bregovite obale od Učke do Velebita.

Uvod

Mare nostrum – ponosno je uzviknuo hrvatski kralj Petar Krešimir IV. To more: *hrvatsko, Jadransko, Adrijansko; naše more*, našlo je svoj odraz i u hrvatskoj književnosti.

U ovom se radu komparativnim pristupom analiziraju opisi i prisutnost mora u romanima trojice književnika koji svojim podrijetlom, a i tematikom (bar u jednom dijelu književnog opusa) pripadaju kvarnerskom arealu.

* Rad je nastao na poslijediplomskom studiju Književnost i društveno-humanistički kontekst pri Filozofskom fakultetu u Rijeci. Mentor: dr. sc. Goran Kalogjera.

Eugen Kumičić, podrijetlom iz Brseča, smješta radnju svog romana *Začudeni svatovi* u fiktivnu Lučicu, tj. Brseč.

Vjenceslav Novak u romanu *Posljednji Stipančići* opisuje propadanje patricija rodnoga Senja, a Viktor Car Emin, podrijetlom iz Kraja pokraj Lovrana, opisuje mjesta Ložice i Lovinjske.

U sva tri romana upoznajemo krajolik, ljude, krivudave uličice mjesta i gradića Hrvatskog primorja. Ta tri pisca uvode čitatelja u atmosferu malih primorskih sredina slikajući ljude i njihove životne sudbine.

Ulazimo tako u ribarske kućice i skromne domove pomoraca. Upoznajemo njihove strpljive žene, majke i sestre čija je sudbina određena kruhom sa sedam kora – životom na moru i od mora. Stoga je more često metafora ljudskih sudbina.¹

Tko je ikad vidio i osjetio ljepote primorskog krajolika, a napose jedinstvenu raznolikost i ljepotu mora našega Primorja, tome će opisi u ovim trima romanima pružiti jedinstven umjetnički užitak.

U odabranoj trilogiji prvi je objavljen roman *Začudeni svatovi* – 1883., a zatim 1899. *Posljednji Stipančići*. Roman *Pusto ognjište* objavljen je 1900., a zanimljivo je da od tada nije više tiskan pa se do njega teško dolazi budući da se sačuvani primjerci čuvaju u zatvorenim ili referentnim zbirkama. U tim romanima trojica književnika iz Hrvatskog primorja kroz individualne sudbine opisuju društvene, ekonomske i političke prilike s kraja 19. i početka 20. stoljeća.²

Brodolom kao metafora i pretkazanje sudbina likova

U sva tri romana susrećemo motiv brodoloma. Opis brodoloma u romanu *Začudeni svatovi* uzrokovat će promjene u životima likova u romanu:

"Ladja se primiče k obali, sve su oči u nju uprte. Gorostasni talasi bacaju je na svoje vrške, peru joj palubu, toče se preko nje, strovaljuju ju u smučene i zelenkaste jazove. Okolo ladje more uzavrelo, voda se uzvitala, svud se vije dim, svud rastrgana pjena, šum, prasak, bijesna – užasna pustoš... Kada se ladja na val nasadi, sunce joj oblizne ispranu palubu i zasjaji u crnom koritu.

¹ "Odnos prirode i duha, iskonskog i kultiviranog mogao se obuhvatiti tom metaforom, ali je istodobno ta slika bila i izraz stanja duše, ona kao da je predstavljala idealan krajolik, kao kontrast svim onim povijesnim i egzistencijalnim nedaćama s kojima se naš čovjek susretao, sa svim onim borbama u kojima se čeličio ili posrtao." B. DONAT, 1981, 482.

² "Novakovi Senjani, Kumičićevi i Carevi Istrani (...) pada aristokracija, gine i strada seljak, moralno propada inteligencija, sve ide nizbrdice. Crna perspektiva, teški uzduh, jadni pesimizam i kukavna nemoć." M. MARJANOVIĆ, 1901, 176.

Bijedni mornari na ladji jošte su živi, nu pred njimi strše u nebo mrke klisurine, koje odbijaju prasak valova paklenim grohotom i groznim rukom ..."

U prikazu tragične pogibije Bartolove žene Mimice Car Emin postiže i razvija napetost na nekoliko stranica, utkavši opise mora. No to more nije slika zaustavljena u trenutku. Emin prikazuje razvoj oluje i tim stupnjevanjem postiže katastrofičnu atmosferu:

"Okolo podne pojačao vjetar, nebom se uzmotali tmasti oblaci, koji se potiskivali pravcem prema Preluci. Sijevnule prve munje, zatutnjeli prvi gromovi a oko dva sata poslije buknula oluja, strašna oluja ..."

"A nepogoda, umjesto da popusti, sve se to jače razmahivala. Vijor šumio i duhao tolikom silom da su čak i crijepovi odlijetali s krovova seoskih kuća..."

U dva romana trilogije prikazuju se ekonomska previranja na prijelazu dvaju stoljeća.³ To su *Pusto ognjište* i u manjem opsegu *Posljednji Stipančići*.⁴

Ekonomске promjene izazvane razvojem tehnike i industrije izazvale su i duboke socijalne promjene. Ekonomskim i socijalnim previranjima pridružuje se i složena politička situacija u Hrvatskom primorju s kraja 19. i početka 20. stoljeća.⁵

Kapetan Bartol Šimetić je vlasnik barka *Mimice* i gubi bitku protiv paroplova.

U posljednji čas odustaje od hotimice izazvanog brodoloma:

"A mornari? Nek se i svi spase, ali ono njihova siromaštva propast će za uvijek bez traga. I oni će ga kleti i proklinjati... I u onom je trenu oćutio, kako mu se duše hvata teška grižnja... i zgrozio se pred vlastitim zločinom (...)"

Njegova vjera i čast ne dopuštaju mu da se okoristi tuđom nesrećom. U okolnostima nadiruće industrijalizacije i prvobitne akumulacije kapitala takav

³ "U posljednjim decenijama XX. vijeka (...) osjetila se kriza u našim škverovima (...) jedrenjaci su bili uvućeni u borbu na život i smrt s parobrodima u kojoj će morati podleći..." I. GLUHONJA, 1951, 23.

⁴ "Car je u svojim djelima iznio u prvom redu ekonomsku pozadinu istarskog života. Propast pomoraca kao posljedicu novih privrednih odnosa (...) I onda kad je pisao romane o borbi između parobroda i jedrenjaka, kao da je sumnjao, nisu li propasti naših pomoraca uzroci dublji, duševni, a ekonomske su neprilike samo posljedice tih dubljih promjena u duši." A. BARAC, 1941, 46.

⁵ "U Hrvatskom primorju, a i na cijeloj jadranskoj obali sukob se još više zaoštrava i čini ga težim uloga države; ona je davala subvencije svima parobrodarskim poduzećima (...) Vlasnici jedrenjaka, naprotiv, nisu uživali nikakve državne novćane potpore." S. ŠTAMPAR, 1949, u: I. GLUHONJA, 1951.

stav značio je ekonomsku propast, ali i moral koji ne ide ukorak s vremenom.⁶

Sličnu situaciju opisuje i Vjenceslav Novak. Antun Stipančić posjedovao je tri broda, i to jedrenjaka. No i on je bio prisiljen prodati sva tri broda:

"Moraš znati da sam ovih dana bio prisiljen prodati brod. (...) Brod je star, jedri sporo, a već se pet godina ne mogu namjeriti na čestitog kapetana (...)

Pa i onda i brod je taj bio posljednji od triju brodova što su ih Stipančići imali. Dva su veća odviše bila stara te su bili usiljeni da ih za neznatne novce prodadu."

I upravo zbog starosti i nesigurnosti zamalo se dogodio brodolom koji je u posljednji čas spriječen:

"Pred tri naime godine uhvatila je brod Valpurgu velika oluja na opasnoj zapadnoj obali južne Italije. Brod je bio prazan, izgubio prvi jarbol i oba jedra i bio bačen, štono riječ na milost i nemilost vjetra i mora. Mornari su gledali u gotovu propast broda i svoju smrt na grebenastoj pličini što se daleko od obale prema pučini sterala. Brod je naime hrlo nosilo more prema tim grebenima nad kojima je bučilo zapjenjeno valovlje štrcajući visoko uzbjesnjelom vodom. U takvom trenu gdje je svaki vlastiti rad o spasu nemoguć, vjeruju mornari da se može ukazati na nebu mati božja i pomoći im. I gle u tom času očite smrti plovio je k Valpurgi trabakul Uskok senjskog kapetana Andrije Bukovčića."

U *Posljednjim Stipančićima* opisuje se još jedan brodolom, i to na početku romana. To je znakovita, gotovo alegorijska najava konačne propasti senjske patricijske obitelji:

"Ah, bura, moja gospodice! Ne možete gradom nikamo nego da se rukama hvatate zida. A na moru, bog sačuvaj, lagum od neba do zemlje. Malo te se nije dogodila velika nesreća. Nekomu brodu pokidalo konope kao konce, a lanci, kazuju ljudi, pucaju na zimi kao staklo... Držao se samo jednim konopom, a da je i taj pukao, bilo bi ga rastreslo gdje god dolje o školj. Ni miš se ne bi spasio! Digao se na moru vapaj, da ti je zeblo srce. Napokon su ga spasli, a meni se od straha tresu noge evo i sada."

Novak gotovo telegrafski prikazuje nesreću na moru koja je mogla tragično završiti. Iako je taj opis na početku romana, kao i u *Začudenim svatovima*, uočljiva je razlika prema Kumičiću ili Carevu razvijanju podmukle, ali neumoljive oluje!

No uloga spomenutih opisa nije ista. U Kumičića, a i Emina, to su

⁶ "Opisujući ih, Car nije shvatio pomorce kao obrtnike, koji se bave nekim poslom, da bi njime zaradili sredstva za život ali bi se isto tako mogli baviti drugim zvanjem. Njegovi su pomorci ljudi kojima je pomorstvo u krvi te oni svoj poziv vrše kao diktat unutrašnjosti." A. BARAC, 1941, 45.

dogadjaji koji će izmijeniti živote likova u romanima. U Novaka to je naznaka teme romana, a to je propast senjske patricijske obitelji.

U Novakovu romanu opisan je i treći brodolom. Dogodio se u senjskom kanalu. O njemu saznajemo iz Valpurginih priča iz prošlosti Senja:

"Taj je čas zahvatila morska struja Vukasovićev brig i nanijela ga na hrid gdje se probio i potonuo. I danas se još vidi po tihom vremenu na morskome dnu veliko sidro toga broda, ali nitko se ne tiče u nj jer ga ljudi drže božjim prokletstvom."

Novak govori o moru bez romantike, bez uživanja u njegovoj ljepoti. Primarni su socijalni, ekonomski i politički problemi sredine koju opisuje.

More kao element u stvaranju ugođaja (atmosfera) i u prikazivanju likova i njihovih sudbina

1. Interijeri

Kao što smo već napomenuli, čitajući odabranu trilogiju, upoznajemo život na moru i kraj mora, atmosferu primorskih gradića i mjestašca. Zalazimo u kuće pomoraca i mornara. Zanimljivo je usporediti opise tih interijera u trima romanima.

Evo Kumičićeva opisa:

"Čedna ta mornarska kućica imala je bijelo pročelje prema moru (...) Slike Božjih svetaca visile su u sobici na bijelih i gdjegdje požućelih zidovih. Nad krevetom crvenio se u žutu okviru sv. Nikola, zaštitnik mornara."

Zanimljivo da i Novak varira pojedinost slika svetaca, posebice sv. Nikole:

"Što je ostalo na zidovima mjesta, ispunile su ga svakojake slike svetaca, među njima na najodličnijem mjestu dvije koje ni u kojoj otmjenijoj starinskoj kući nijesu manjkale: sv. Nikola s biskupskom mitrom i s pastirskom palicom, kojemu bi po običaju od starine svake večeri preporučili u zaštitu svoje brodove i mornare."

I u Eminovu *Pustom ognjištu* imamo sličan prizor:

"Zatim se ogleda odajom koja se ni po čem nije razlikovala od inih, 'boljih' mornarskih soba. Jedan starinski, no još prilično dobro sačuvani olašteni krevet za dvije osobe, do njega na desno i na lijevo po jedan komodin, ponad njega na platnu slika Majke Božje, u kutu ormar (...)."

Ti prizori na posredan način izražavaju moralne vrijednosti ljudi: skromnost, pobožnost, nesklonost mijenjanju postojećeg, izvjesna pasivnost. Sve ih to čini zastarjelima u nadirućem kapitalizmu na kraju 19. i početku 20. stoljeća.

2. Eksterijeri

Roman *Začučeni svatovi* protkan je čestim sekvencama opisa obale i mora u različitim godišnjim dobima, uglavnom u funkciji stvaranja atmosfere ili prikazivanja unutrašnjih previranja i životnih borbi likova.

Ali nepravедno bi bilo te sekvence svesti samo na tu ulogu. Ti se opisi mogu promatrati kao jedinstvene, visoko estetizirane slike:

"Nedaleko od obale slijedi slap za slapom, korito biva dublje i širje, a napokon pada na dugačak pijesak, koji ljudi zovu 'Stupovom' (...) Kad je tišina, more je toli mirno i toli prozirno i ustaljeno, da ti se čini najčišćim kristalom, pa bi skoro povjerovao, da je pred tobom suho dno, kad ne bi vidio onu svijetlu srebrenu crtu, gdje se voda s krajem ljubi. Dalje od maha iščezava dno, a pučina biva sve tamnija, dok se napokon ne prelije u onu modru i svijetlu boju, što nam oko začarava, što napuni grudi slatkim čeznućem i snatrivimi žudnjami."

U takvu djevičanskom ambijentu Kumičić slika Mariju Šabarićevu. U gotovo erotičnom prizoru pranja rublja (poznatog i u narodnoj pjesmi) osvaja djevičanski lik mlade Marije:

"*Upaljeni* zrak titraše nad *golom* i kršnom obalom kao *tanka* i *providna* maglica. Pred Marijom prostrlo se tiho i neizmjereno more, *ljubeći se* s nebom u silnoj daljini sjajnoga obzorja. Glatka površina kao da je *stopljena* s plavetnim nebom (...). Marija stojeći u vodi, bješe se pognula nad stijenu, gdje ispirašće rubeninu. Bistar zrak, sjaj zapadajućeg sunca, živi i slani miris vode, vonj kuša i komorike, topao dah *raspaljenih* pećina, sav taj bajni čar ljetnoga južnog dana, sve to okružuje krasnu, mladu i zdravu djevojku." (istaknula V. J.) Istaknute riječi pokazuju svu čulnost i žudnju mlade zaručnice, koje su slikovito izražene kroz opis pejsaža.

I u Eminovu *Pustom ognjištu* opisan je s naznakama senzualnosti sličan pastoralno-idiličan prizor pranja rublja:

"Prostrana uvala, u koju su sada ulazili, sva je bila kao oživjela jutarnjim životom. Dolje sa žala odmnijevahu jaki udarci lupaća po rublju, što ga na potoku ispiru lovinjske pralje. Zvučan im se kikut razliježe uvalom, dok im se sa druge strane ceste odzivilje pocikivanje i popijevanje težaka što se uzverali na stabla (...) pa beru dragocijeni plod: oble i jedre masline."

Likove u trilogiji more prati i u najdramatičnijim trenucima. Opisi, iako kratki, u funkciji su stvaranja atmosfere napetosti, težine i bezizlaznosti:

"*Blijedi* i *modri* valovi, gibljuć se lagano, dolaze k obali, gdje se *mrtvo* razlijevaju, pljušteć po *mračnih* grebenih. Antonio sluša to prelijevanje vode i gleda u daljinu, prema istoku, odakle očekuje utješljivu svjetlost." "Hoće da ustane i da potrči na onaj rub, da se strovali u *hladno* more, da u vodi sve

zaboravi, da ga minu grozne muke, nu na *mračnom* žalu medju grebeni razlijeva se voda, toči se *mrtvo*, kao kad nješto zaklokoće u *lješini*, kad ju naglo ganemo." (istaknula V. J.) (*Začuđeni svatovi*)

"I more žamorilo, negdje u daljini uzbibala ga lagašna bruza, što se sa gore spušta u uvalu. No ni šturkova pjesma, ni mrmor uzbibana mora ne mogu da *ožive sumorne te tišine*; jer koliko ovo tiho zrkanje, toliko ono *gluho* žamorenje mora reć bi sastavnim je dijelom noćnog *muka*, što je *prekrilio i poklopio* cijeli taj *sumrtvi* kraj. (...) Pomislio i na samoubojstvo. Osama, pustoš, nigdje nikoga, a pod nogama more." (istaknula V. J.) (*Pusto ognjište*)

I u Novakovim "Posljednjim Stipančićima" nalazimo nekoliko slikovitih primjera stvaranja atmosfere ili prikazivanja, posebice unutarnjih, stanja likova.

Poznata je bura u senjskom kanalu pa je i Novak unosi u stvaranju atmosfere nečega neopozivo tragičnog, samrtničkog:

"A vani je urlala bura. Valpurgi se u toj gluhoj noći činilo kao da strašna njezina sila dolazi odnekuda iz sionih visina i groznih dubina pa se srazila nad zemljom i rastresa se sad bijesno i divlje u tjesne ulice grada. Tu stane sad bolno stenjati i cviljeti, sad užasno zavijati, dok se opet ne stanji u sitan i oštar piskut kao da se uvukla u ogromnu cijev (...) i mahnita dok opet ne izleti s oštrom i reskom svirkom i probija se kroz noć kao vrisak i izgubi divljim letom hrlo kao munja negdje nad kipućim morem."

U trećem poglavlju Novak retrospekcijom mijenja atmosferu. Moćnu obitelj Stipančić prikazuje pomorskom snagom:

"Bio naime Ante jedinac u bogata oca čija su dva velika i jedan mali brod obilazili sve znamenitije luke po Dalmaciji, Istri, Grčkoj, Ruskoj, Italiji, Španjolskoj i Francuskoj." Propadanje svega zastarjeloga i neumitnost vremena koje nosi nove prilike i promjene nalazimo i u opisu senjske luke: "Došla je zapovijed da se drveni most u luci ima srušiti i graditi novi, širi i dulji, od samog tesanog kamena (...) I pravo je da se našem gradu nešto novo dade. Drugdje po svijetu kažu da je vidjeti svake ljepote, a kod nas sred luke ona drvena nakaza, da polomiš noge." Ili luka s ekonomskog aspekta:

"Dok je luka puna brodova, a gradske ulice kola, ne boj se ni glada ni zime."

Likovi pomoraca i ribara u trilogiji

Uspoređujući E. Kumičića i V. C. Emina možemo reći da obojica opisuju ljude i mjesta istočne obale Istre.⁷

⁷ "Ali dok je Kumičić opisivao više-manje sav onaj raznoliki svijet u tim mjestima, kraj čega su pomorci ostali gotovo u posljednjem redu – Car Emin je gotovo u svima svojim djelima prikazivao pomorce kao glavni elemenat, a sve ostalo kao uzgredno." A. BARAC. 1941, 45.

U Eminovu *Pustom ognjištu* upoznajemo svijet različitih pomorskih zanimanja; kapetane, škrivane (poručnike palube), dispensire (kuhare na brodu), šanšale (senzale, mešetare, trgovačke posrednike), trgetare (mornare na trgetu – vrsti prijevoznog broda) i njihov pogled na svijet.⁸

Car Emin uzvisuje zanimanje pomorca. To se vidi i u crno-bijeloj podjeli dvaju likova: Nina Belića i Marijana:

"Iskušao je on to ljuto more, vidio sve njegove grozote, pa mu postalo neizrecivo, odurno, odvratno..."

Pandan Ninu je Marijan koji je domaći sin; jednostavan, skroman, uporan:

"On je upravo čeznuo, izgarao za pustom, sinjom pučinom, ta ma koliko ga majka odvrćala (...), on se ipak odlučio na more..."

U Novakovim *Posljednjim Stipančićima* upoznajemo svijet mornara i kapetana, nalik onima iz *Pustog ognjišta*. Tu se ističe lik kapetana Andrije Bukovčića.

Novak kroz monolog tog lika izgrađuje tip pomorca koji podsjeća na Bartola Šimetića:

"Zna se da sam slavno putovao morem punih pedeset godina. Brojim se među dobro stojeće posjednike, brodovlasnik sam koji je pripravan i sada hrabro sjeći i orati more (...) Sedamdeset mi je godina, vazda sam bio pošten, ugledan i štovan sin ovoga grada, poznat svuda kao hrabar i vješt kapetan (...)."

Pojmovi pomorca, brodovlja i plovidbe u romanu se vežu uz austrijsku vlast u Senju.

Novak nas vodi i do pivnice u kojoj se okupljaju pomorci; mornari, kapetani i sav taj šareni i bučan svijet pomorskog zanimanja:

"Drugačije se razgovaralo u pivani zvanj BIRRARIA alla citta di Trieste naproti starom samostanu u tijesnoj uličici što je tekla prema moru. Tu su se odvajkada sastajali rado na razgovor gradjani i pomorci u prostranoj sobi."

Ribolov u trilogiji

U romanima *Začudeni svatovi* i *Pusto ognjište* opisan je i ribolov. Ti opisi svjedoče o tome da su oba pisca dobro poznavala tehnike i način ribolova.

Evo prizora iz *Pustog ognjišta* gdje ribari propali i tragični lik "kapitan Jože.

Jože je lik koji je sličan Antoniju Maroli iz *Začudenih svatova*:

⁸ "Njegovi su pomorci ljudi, kojima je pomorstvo u krvi, te oni svoj poziv vrše kao diktat unutrašnjosti." A. BARAC, 1941, 45.

"...već je odmah upravio put lučice, pritegao barku na žalo (...) nije ni izbacio vode, što se u njoj nakupila bila, već se onako pružio na mokre pajole, glavu naslonio na vlažne mreže (...) Ribari naslagali u čamce smrekova granja, otisnuli se od kraja i zaveslali na otvoreno more. Nažgaše "svijeću"; okrugao, crvenkast odraz zatrepio u tami (...) Zamnio pljusak vesala. Ribari se vraćaju. Lijepo se razabire, kako vatra tihano pucketa. Eno ih već, gdje ulaze u uvalu."

Kumičić opisuje ribolov Antonija Marole. U minucioznom opisu ribolova podrobno opisuje različite vrste riba te ih imenuje: pozlaćica, kantarica, lovratica, riba bijelog nadutog trbuha crvenkastih škrga, ribice koje se svijaju od boli.

U sva tri romana spominju se poznate luke: Trst, Maršija (Marseille), Jibraltar (Gibraltar), Boston, Nevajork (New York), Odesa...

Trguje se solju, drvenom građom, drvom za gorivo, pilićima, kokošima, a u *Začuđenim svatovima* našlo se i jedno tele.

I ljudi putuju morem. U toj funkciji često se spominje *trget* ili, kako Car Emin tumači, lađica na jedan jarbol.

Iz trilogije je vidljivo kako se morem intenzivno trgovalo i putovalo, osim između spominjanih velikih luka, i na samom području sjevernog Jadrana (gdje se odvija radnja triju romana). Stoga bi bilo zanimljivo načiniti analizu usporedivši taj živi pomorski promet s današnjom slikom pustog Kvarnera s ponekim brodom.

Vrste jedrenjaka, brodica i plovila u trilogiji

Čitajući romane trilogije upoznajemo šaroliko mnoštvo plovila na moru. Zanimljivi su njihovi nazivi, a sva tri pisca navode ih u određenim situacijama, pazeći na njihove maritimne i tehničke mogućnosti.

Pred čitateljem trilogije plove: trabakul, brig, trget, bark, bragoc, šalupa, lađa ribarica, lađa ćosotska, čitava fregada, ali i jedan kajić.

Uglavnom su to drvena plovila koja pokreću jedra pa ih upoznajemo u trenucima kada gube bitku s parobrodima koji su od željeza.⁹

Zaključak

Na prijelazu 19. i 20. stoljeća u hrvatskoj književnosti objavljena su tri romana koja dosad u književnoj kritici nisu iščitavana u zajedničkom kontekstu

⁹ "Ništa nije moglo zaustaviti neizbježnu propast jedrenjaka. Njihova je sudbina konačno i za uvijek zapečaćena. Preostala su još samo turobna sjećanja na nekadašnju slavu i veličinu, na stara zlatna vremena..." I. GLUHONJA, 1951, 17.

u kojem su nastali i koji opisuju.¹⁰

Prije svega, treba reći da sva tri pisca trilogije opisuju more i krajolik uz more kao dinamičnu, katkad napetu, gotovo dramatičnu scenu na kojoj se, ali i zbog koje se zbivaju događaji. Opisane su sve mijene na moru; more u tišini, oluji, na buri, u svim godišnjim dobima, jutrom i u večerju. More je svjedok gotovo svim životnim borbama glavnih likova, počevši od Šabarićevih i Antonija Marole u *Začudenim svatovima*, zatim Šimetićevih u *Pustom ognjištu* pa do Stipančića u *Posljednjim Stipančićima*.

Tri obitelji – tri sudbine, a isti prostor. Sve ih povezuje plava crta sjevernoga Jadrana i bregovita obala od Učke do Velebita.

Spajanjem i uspoređivanjem opisa mora i krajolika uz more iz trilogije, dobiva se, kao pri slaganju mozaika, jedinstvena i neponovljiva slika koja pruža iznenađujući umjetnički užitak, možda zalutalom, ali radoznom čitatelju iz 21. stoljeća. Pred njim se razvija slika života u vremenu intenzivne industrijalizacije i tehničkih dostignuća. Nestaje sve staro, sporo, nepomično. Prednost dobiva brzina, efikasnost, snalažljivost. Te promjene zahvaćaju likove u trilogiji, a dolaze, možda sporije i teže, u njihovu sredinu, upravo morem.

Najviše slikovitih opisa mora ima u *Začudenim svatovima*, nešto manje u *Pustom ognjištu*, a najmanje u *Posljednjim Stipančićima*.

E. Kumičić stvara u vremenu kad romantizam još uvijek nije iščezao s hrvatske književne scene.¹¹

I Viktor Car Emin opisuje isti krajolik pa se između Kumičića i njega mogu naći mnoge sličnosti.¹²

Ono što roman *Pusto ognjište* čini drukčijim od ostala dva romana trilogije jest uloga mora u djelu.¹³ U romanu je glavni lik *MORE*. Gotovo da i nema stranice u kojoj se ne spominje more. More pretkazuje događaje, uvjetuje zaplete, uzrokuje tragedije. Sve što se zbiva u romanu, događa se na moru, od mora i uz more. Ono je konstanta, okvir u kojem se odvijaju životne sudbine likova.

¹⁰ "Razdoblje između 1880 i 1900. godine može se doista nazvati zlatnim dobom hrvatskog romana, razdobljem njegova punog procvata, kvantitativnog i kvalitativnog uspona." K. NEMEC, 1994, 238.

¹¹ "Možda je i ova silna njegova ljubav k moru bila i razlogom da je u svim svojim djelima, pače i u onim socijalnim, bio romantičar, pravi, prirodni, zdravi romantičar, bez sentimentaliteta i nastranosti." M. OGRIZOVIĆ, 1964, 220.

¹² "To nosi sa sobom isto zemljište, a i čitavi smjer hrvatske produkcije pod čijim dojmom jeste i V. C. Emin." M. MARJANOVIĆ, 1901, 175.

¹³ "Pisac zapravo nije znao-koga da učini junakom djela (...) pa se nije tako mogao odlučiti komu da posveti glavnu pažnju." Ibid.

Vjenceslav Novak prikazuje događaje u svom rodnom Senju pa u romanu ima i sekvenci o moru i životu uz more. Novak govori o moru bez romantike i estetiziranih opisa. More je uzburkana i opasna pozornica životnih tragedija i brodoloma.

Kumičić detaljno opisuje more, i bez obzira na opasnosti koje skriva, more je najljepši detalj u pejzažu. Car Emin često detaljizira opis mora kao i Kumičić, ali kao i Novak, opisuje i tešku socijalnu, političku pa i psihološku dimenziju života na moru.

U *Posljednjim Stipančićima* kvantitativno ima najmanje mora. Novak je pisao brzo, pritisnut materijalnim nedaćama. Često je pisao za brzu materijalnu naknadu kako bi prehranio mnogobrojnu obitelj.

Uvjeti u kojima je radio, nisu pogodovali iscrpnijem i pomnijem radu. Kao što nam to slikovito kaže Vlatko Pavletić, "istodobno se javlja inspiracija i hitna potreba za novcem".¹⁴

No iz ostalih njegovih djela, a i životopisa, vidljivo je da Novak dobro poznaje more.¹⁵

Na kraju parafrazirajući Milana Ogrizovića i njegovu prosudbu književnog rada Eugena Kumičića,¹⁶ možemo reći: ako je more onaj vječito živi i moćni element, onda ono traži svoga pjesnika. Hrvatsko je more našlo svoje pjesnike u trima romanima: *Začudeni svatovi* Eugena Kumičića, *Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka i *Pusto ognjište* Viktora Cara Emina.

Literatura

Antun BARAC, Evgenij Kumičić, *Djela*, knj. 1, Zora, Zagreb, 1950.

Antun BARAC, Eugen Kumičić, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*,. knj. 46, Zagreb 1969.

Antun BARAC, Eugen Kumičić, *Zora – Matica hrvatska*, Zagreb, 1968.

Antun BARAC, Vjenceslav Novak, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Predgovor, Matica hrvatska – Zora, Zagreb, 1964.

Antun BARAC, Tipovi pomoraca u djelima Viktora Cara Emina, *Jadranska straža*, br. 2 i 19, 1941.

¹⁴ V. PAVLETIĆ, 1956, 122.

¹⁵ "Novak je znao odlično razlikovati vjetar na moru, koji je čak pogodan za jedrenje, 'od laguma na moru od neba do zemlje' kojim zna 'rastresti brod gdje dolje o školj i pokidati mu prvi jarbol i oba jedra.'" M. MOGUŠ, 1955.

¹⁶ M. OGRIZOVIĆ, 1964, 219.

- Antun BARAC, Primorje i njegovi pjesnici, *Književni Jug*, br. 6 i 19, 1919.
- Josip BRATULIĆ, Viktor Car Emin. *Presječeni puti, Istra kroz stoljeća*. Predgovor, Čakavski sabor, Pula – Rijeka, 1984.
- Jakša ČEDOMIL, Eugenij Kumičić, *Hrvatska književna kritika*, 2, Razdoblje realizma, Zagreb, 1961.
- Branimir DONAT, Viktor Car Emin. Predgovor, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1981.
- Mato DŽAJA, Romani Vjenceslava Novaka, *Književnost i jezik*, br. 3, 1958.
- Ivo FRANGEŠ, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987.
- Ivo GLUHONJA, *Brodovi na jedra, Pomorstvo*, Rijeka, 1951.
- Dubravko JELČIĆ, *Povijest hrvatske književnosti* (Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne), P. I. P. Pavičić, Zagreb, 1997.
- Dubravko JELČIĆ, Posljednji Stipančići Vjenceslava Novaka, *Ključ za književno djelo*, kolo III, knj. 3, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
- Liburnijske teme, *Zbornik Čakavskog sabora u Opatiji* (Eugen Kumičić), Opatija, br. 7, 1-109, 1993.
- Milan MARJANOVIĆ, Posljednji Stipančići. Povijest jedne patricijske obitelji, *Život*, br. 6, 1900.
- Milan MARJANOVIĆ, Viktor Car Emin: Pusto ognjište, *Nada*, 7, br. 1, 1901, 175-176.
- Milan MOGUŠ, More u djelima Vjenceslava Novaka, *Pomorstvo*, br. 12, 1955.
- Krešimir NEMEC, *Povijest hrvatskog romana* (od početka do kraja 19. stoljeća), Znanje, Zagreb, 1994.
- Milan OGRIZOVIĆ, Kumičić u svojim djelima, *Hrvatska književna kritika*, 5, Zagreb, 1964.
- Vlatko PAVLETIĆ, Raskorak teorije i prakse Eugena Kumičića, u: *Kako su stvarali književnici*, Zagreb, 1956, 91-101. U istoj knjizi: *Između diletantizma i umjetnosti* (Vjenceslav Novak), 118-137.
- Dragutin ROSANDIĆ, *Metodički pristup romanu*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1972.

DAS MEER IN DEN WERKEN ZAČUĐENI SVATOVI (DIE VERWUNDERTEN HOCHZEITSGÄSTE) VON EUGEN KUMIČIĆ, PUSTO OGNJIŠTE (DAS VERLASSENE HEIM) VON VIKTOR CAR EMIN, UND POŠLJEDNJI STIPANČIĆI (DIE LETZTEN GLIEDER DER FAMILIE STIPANČIĆ) VON VJENCESLAV NOVAK

Zusammenfassung

In dieser Arbeit werden mit der komparativen Methode die Schilderungen und die Anwesenheit des Meeres in den Romanen *Začudeni svatovi* (Eugen Kumičić), *Pusto ognjište* (Viktor Car Emin) und *Posljednji Stipančići* (Vjenceslav Novak) analysiert.

In diesen Romanen lernen wir die Landschaftsbild, die Leute und die Städte der Kroatischen Küste kennen. Das Meer ist eine dynamische Szene aller Jahreszeiten, aber auch eine Verbildlichung verschiedener menschlicher Schicksale. Es werden drei Familien (Šabarić, Šimetić und Stipančić) – im Raum der nördlichen Adria zwischen Učka und Velebit – geschildert.

In der Schöpfung der Atmosphäre und in der Darstellung der inneren Erlebnisse der Gestaltungen in dieser Trilogie hat das Meer eine sehr bedeutende Rolle. Die Wendungsumstände sowie die sozialen und politischen Verhältnisse werden hier durch das Motiv des in diesen drei Romanen anwesenden Schiffsbruches analysiert.

Die Schilderungen der Seeleute, Kapitäne, Fischer, des Seeverkehrs, des Handels Ende des 19. und Anfangs des 20. Jahrhunderts, und verschiedener Schiffe, am meisten Segelschiffe, formieren in dieser Trilogie ein vollständiges Bild des Lebens am Meer und vom Meer.

Das Bild des Meeres als eine Konstante ermöglicht diese bis heute getrennt analysierten Romane als eine eigenartige Trilogie zu betrachten.

Sl. 1. Pogled na senjsku luku, brdo i tvrđavu Nehaj, snimak od sjevera, oko 1935.

THE SEA IN LITERARY WORKS ZAČUĐENI SVATOVİ (THE ASTONISHED WEDDING GUESTS) BY EUGEN KUMIČIĆ, PUSTO OGNJIŠTE (THE ABANDONED HOMES) BY VIKTOR CAR EMIN AND POSLJEDNJI STIPANČIĆI ('THE LAST STIPANČIĆI'S) BY VJENCESLAV NOVAK

S u m m a r y

This essay analyzes by a comparative study descriptions and presence of the sea in the novels of the three Croatian writers: *Začudeni svatovi* (The Astonished Wedding Guests) by E. Kumičić (1883), *Posljednji Stipančići* (The Last Stipančići's) by V. Novak (1899) and *Pusto ognjište* (The Abandoned Homes) by V. C. Emin (1900).

In all of the three novels we meet people, landscapes and small towns of the Croatian littoral, while the sea is a dynamic scene, described in all the seasons of the year, and it is also the metaphor for the human destinies. There are three families (Šabarić - Šimetić - Stipančić) with their destinies on the same space of the north Adriatic somewhere between Učka and Velebit. In creating the atmosphere and describing the inward experience of characters, the sea in this Trilogy has a quite important role. The crucial social and political circumstances of the time were described through the shipwrecks, which appear in all of the three novels.

Various characters like seamen, captains, sailors, fishermen, maritime traffic and trade at the end of the 19th c. and the beginning of the 20th c., then various kind of boats - mainly the sailing boats, make a vivid picture linked to the life on the sea and the life from the sea.

The sea, as a link and constant, makes of the three novels, which until recently were looked upon separately, a specific Blue Trilogy.